

RYCERSTWO (594) *sb n*

rycerstwo (530), **rycyrstwo** (9), **rycerzstwo** (1), rycerstwo *a.* rycerzstwo [zapis: -rztwo] (54); rycerstwo *a.* rycerzstwo *KłosAlg*; rycerstwo : rycyrstwo *MiechGlab* (8:1), *BielSpr* (6:8); rycerstwo : rycerzstwo : rycerstwo *a.* rycerzstwo *SarnStat* (31:1:53).

-ér- (113), -er- (11); -er- *OpecŻyw, MurzHist, Mącz* (4), *KochJez, ZawJeft* (3); -ér- : -er- *SarnStat* (84:1); *o jasne*.

sg N rycérstwo (127). ◇ *G* rycérstwa (194). ◇ *D* rycérstwu (61). ◇ *A* rycérstwo (110). ◇ *I* rycérstwem (62); -em (7), -(e)m (55). ◇ *L* rycérstwie (19). ◇ *V* rycérstwo (20). ◇ *pl N* rycérstwa (1).

W znaczn. 1. *składnia orzeczenia typu: rycerstwo jest, było* (51), *sq, byli* [tu nie wliczono połączeń typu: „lud i rycerstwo”, „panowie i rycerstwo”] (37); *jest, było* *MiechGlab* (3), *GliczKsiąż, LubPs, RejWiz, Leop* (4), *OrzRozm, KwiatKsiąż* (2), *OrzQuin* (2), *RejAp, BudBib* (2), *PaprPan, SkarŻyw, OrzJan* (2), *PowodPr, CzahTr; sq, byli* *Diar, UstPraw* (2), *LeszczRzecz, RejZwierc, BielSpr* (2), *ActReg, GrabPospR* (2); *jest, było : sq, byli* *HistAl* (1:5), *BibRadz* (3:1), *BielKron* (17:16), *RejPos* (1:1), *StryjKron* (2:3), *SarnStat* (3:1).

Składnia orzeczenia przy V typu: rycerstwo bądźcie (10), *bądź* (1) *PowodPr*.

Składnia przydawki typu: to rycerstwo (317), *tych rycerstwa* (1) *SarnStat*.

Składnia zdania względnego typu: rycerstwo, ktorzy (10), *ktore* (7).

Składnia z zaimkiem w funkcji dzierżawczej zawsze typu: rycerstwo ... ich.

Składnia z zaimkiem anaforycznym typu: rycerstwo ... oni (33), *... ono* (5); *... ono* *HistAl, Leop*; *... oni : ... ono* *RejPos* (2:2), *RejZwierc* (1:1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *coll.* *Ogół rycerzy, tj. wojowników, wojsko; stan rycerski; w stosunkach polskich: szlachta; militia* *Miech, HistAl, Vulg, PolAnt, JanStat, JanPrzyw, Cn*; *milites* *Miech, HistAl, Vulg, Mącz, JanStat, JanPrzyw*; *exercitus* *HistAl, Vulg, PolAnt, JanStat*; *equites* *HistAl, PolAnt*; (*viri*) *bellatores* *Vulg, PolAnt*; *nobiles* *JanStat, JanPrzyw*; *nobilitas* *JanPrzyw*; *manus* *Cn* (550) : *MiechGlab* 11; *KłosAlg* G2; y przyfzedł [Aleksander] do miáftá ktore zwano Prozopolis/ w ktorym było dziewięć tyfięcy ludu/ od ktorych wziáwłzy Rycerftwá ciągnął do Azyiey *HistAl* D; Thedi [Aleksander] przykazał Perdice przed fię przyć/ á iemu wżitko kroleftwo mácedońskie polećił/ y dał mu Roxanę żonę fwoię y wżytko rycerftwo mu polećił. *HistAl* N3, B, B5, B7, D [2 r.], H3v; A zatym [posłowie] namowiwszy się szli zasię do Krola tegoż dnia, zezwalając i dziękując za to, iż w pokoju je [...] zachowywał [...], obiecując tak od siebie, jako od wszego rycerstwa, iż to mocnie strzymają do przyszłego sejmu *Diar* 57, 25, 50, 52, 54, 57, 81, 91; *KrowObr* 27; Zá pozwoleniem thedy posłow ziemfkich od rycerftwá ná ten rok tylko będzie ná woli náłzey opátrzyć/ iákoby fię káżdá potrzebá ftátecznie odpráwiłá. *UstPraw* K3, Cv, Gv; [król i rada] poftánowali też y to/ áby ná káždy rok ná mieyfcu pewnym y vprzywileiowaným/ zgromádenie bywáło/ na ktore Rycerftwo/ będąc trzecim ftanem Rzeczypołpolitey/ pewny poczeth ośob s pośrzodku fiebie/ ze wżytkich części Koronnych/ wypráwowáli *LeszczRzecz* A3v; *RejZwierc* 36v; A gdzie iedno Saul pośłał Dawidá/ fzedł wżędy/ á roftropnie łobie poczynáł/ A także Saul przełóżył go nád rycerftwem *BibRadz* 1.Reg 18/5, 2.Mach 5/2; *OrzRozm* O2; Mánáhen Hetman fłyżąc iż Sellum zábił Zácháryafzá/ przyciągnął z Rycerftwem

s Tárfu do Sámáryey/ zabił Sellum á sam sie krolem vczyził. *BielKron* 88; [*Uranakontes mówił*]: Nic niedbaycie rycerstwo fláchetne ná tho/ iz Othoman trochę muru obálił około nas/ áleć fercá náłzego nam zá tho nieobáli *BielKron* 249v; [*Turcy*] Starłych swoich zwycięstwá pířzã/ á potym řpiewáią/ pobudzáiąc przez to rycerstwo ku walce. *BielKron* 259v; Mieszczãnie y inni ludzie profili o łãfkę/ ále rycerstwo rzuciło sie gwałtem poliekli wřzytko żywe řtworzenie *BielKron* 351v; [*Jagięłło*] W dárzech sie nie kochał/ co miał Rycerřtwu rozdawał. *BielKron* 387, 55v, 57v, 60, 99v, 102 (51); Abowiem iãko cznota á zaczna łława rycerřtwa/ swoim řprawcam wielkã chwałę zwykła czyniç/ także teř y tegoř rycerřtwa wyřtepkj á zła řprawa/ częřtokroć hetmanom bywa przypisana. *KwiatKsiqř* O4, Nv, O3v, O4; Armaturae levis milites, Rycerřtwo lekkã zbroję máyãce/ yãko hufarze. *Mqcz* 16c, 6a, 187b; Królã teř/ *Vniuerřitas* Polřka nie chce inřzego/ ani inãkřzego mieć/ iedno tãkowego Człowiekã/ křórego wolnie obrãnego od Rycerřtwã/ vrzędny Arcybiskup Gnieźnieńřki/ rękã řwã vrzędnie koronuie *OrzQuin* D, S3v marg; *Prot* B4; *GórnDworz* Bb7; *HistRzym* 130v; *RejPos* 45v; *BielSat* G4v; bo rozmãitym obyczãiem Wořfkã mogã byç řtanowione/ iãko tego potrzebã vkaže/ gdzie ćwicřone Rycerřtwo předko Ordynek inřzy mogã vczyniç ná iedno kiwnienie Hetmãńřkie *BielSpr* 10, 8, 14v, 15, 20, 26 (10); áno to widzimy/ że Pãnowie Krolowi sie rownáli/ Pãnom záię Rycerřtwo *MycPrz* II A2v, Av, Dv; *WierKróc* A3v, B3; Ze czwarta [!] częřć dochodow wřzyřtkich/ [*Zygmunt August*] do řkãrbu pořpolitego Coronnego dãrował/ łobie iã odymuiãc? Toć dla tego vczyził. [...] Rycerřtwu řłuzbę żołnierzkã żeby miano czym plãciç/ grãnice od niebeřpieczęńřtw/ aby byli wyřwobodzone. *BialKaz* K4v; Tãkie Rycerřtwã wielkie tãm było zebrãnie/ Iz v mãdrych żołnierzow było tãkie zdãnie: Ze go mogł řnadź zãřtãwiç y przeciř Turkowi *StryjWjaz* B4v; *CzechRozm* 253; *PapřPan* A2, V2; *KochPs* 97; *Skarřzyw* 392; Nie bez częřtego á prãwie ořmoletnego s krwãwym potem zãřtrwořenia [...] zprãcowanego mozgu/ y zemdlonego w ćwicřeniu řřtãwicřnym zdrowia do zãłořenia fundamentu teř przedięwziętey Hiforiew náłzey [...] przyřtepuie řławnie dziełne Ricerřtwo/ á łãřkãwy Czytelniku *StryjKron* A; Stãniřław teř Pãc wielkiego X. Lit. ná ten czãř Namieřřnik [...] w dzieñ S. Mãłgorzãty/ zebrałřzy ze dwã tyřiãcã Ricerřtwã tãk Żołnierzow iãko Slãchty y Kozakow Witebřkich/ pořłãł ich ná odřiecz pod Oziericza Zamek *StryjKron* 772, 265, 411, 421, 427, 497 (11); *KochJez* B4; *BielSen* 18; *KochProp* 6; *PapřUp* B2v, F2; [*Jeřtes*] Zgromił nieprzyãciãle/ w bitwie dořłã dãnku/ Zwycięřtwo řławné odnióřł sam vřzedł bez řřwãnku/ Y z rycerřtwem chęřliwym. *ZawJeřt* 11, 12, 13; Do Kalisza wniedzięł przyãchãłem znalazłem nie mãło Rycerřtwa *ActReg* 60, 50, 64, 107, 149; *Phil* E2, E3; řzlãchciç niech ná woynę iedzie: kãpłãn niech żołnierzã wyprãwi: kmieć zãię niech sie z kupcem złóży/ áby sie tym řpořobem Rzeczypořpolitey od wřzyřtkich dogodziło/ tãk w potrzebie domowey/ iãko y w potrzebie woienney: áby czãřu woyny/ gdy sie iuř Rycerřtwo woynã zãbãwi/ drudzy z inřzych řtanów ludzie domã zořtãli *OrzJan* 124, 5, 7 řp, 49, 69, 122 [2 r.], 130; [*ustawiamy*] iz ięřliby křóřzy z Rycerřtwã řzkody iãkié/ tãk Duchownym iãko Swietckim vczynili/ niech bęđã powinni [...] oné nãgrodziç. *SarnStat* 304; DEputuie my do pãnã Podřkãrbięgo Koronnęgo czřtery ořoby Deputãtów/ dwu z Rãdy/ á dwu z Rycerřtwã *SarnStat* 361, 13, 16, 108, 117, 280 (14); *WitořłLut* A2; Punktã przednieyře o Pořpolite^m ruřzeniu [...] 2. iãko Rycerřtwo do tego przywieřciç/ áby ármãtę mieli do boiu potrzebnã y czãřom nářzym przyřtoynã. *GrabPospř* Kv, L [2 r.], Nv; *PowodPr* 23 [2 r.], 24, 82; Toř teř y do was mowię Rycerřtwo cnotliwe/ Krwie Pogãńřki á zãtym dobry řławy chciwe *CzahTr*

G2v; Iam iest wiadom dzielności wielkich mieycá tego/ Rycerftwá iuż zezłego z zamku Egierfkiego. *CzahTr* H, A3v, C3, E, Fv, F2v [2 r.], G3v, H; *SkarKazSej* 682a.

rycerstwo czego [= *terytorium*] (28): Ale Páweł Biskup Krákówki poľpołu z rycerftwem Krákówkiey y Sędomierfkiey *ziemie/* wybráli Bolefláwá Mázowieckie Kłiążę [...] zá Monárchę *BielKron* 366v, 401v; *StryjWjaz* A3; *SkarŻyw* 164; *StryjKron* 457; *ActReg* 42; ZA pilnym żądániém Poľów *ziemie Hálickiéy/* [...] prze zágeľczenié y násiádłość Rycerftwá/ onych kráiów/ y prze dalekość drógi niebefpiecznościam onych kráiów folgując: vftáwuiemy féymik Powiátowy w Háliczu *SarnStat* 32; MAiác baczenié ná wiárę wielką/ y ná flúžby záwždy wierné/ którými Pręłáci/ Pánowie/ Przełoženi/ Szláchtá/ y wśyftko Królestwá náłzého Rycerztwo [...] wdzięczną chęć nam pokázowali [...] *SarnStat* 136 [*idem* 450]; SKárżyli lie przed námi Poľowie/ z Woiewódtwá Wielkiéy Polfki/ imięniém Rycerftwá onych Woiewódtw/ ná Zupniká náłzého Ruľkiého *SarnStat* 392; Ofobliwie též to tym przereczonym Pánom Rádom náłzym Duchownym y Swietckim/ Kśiążętom/ Pánom/ Vrzędnikom Ziemfkim/ Szláchcie y wśyftkiému Rycerztwu *ziemie y Kśięstwá Kiiowfkiego y* poddányim ich z łáfki náłzéy królewfkiéy zoftáwuiemy: iż [...] *SarnStat* 1062, 15, 450, 595, 609, 885 (21); Niech fię ná pewne mieysce z iádą w káždym powiećie onegož powiátu vrzędnicy/ y ktokolwiek będzie chćiał z rycerftwá/ á miáftá onegož powiátu/ poľły fwoie támże wyflzá. *GrabPospR* L4.

rycerstwo czyje [*w tym: pron poss* (78), *G sb i pron* (36), *ai poss* (13), „*własne*” (1)] (128): ziechali lie též byli z rycerftwem fweim, Mieczflaw Kazimirowicz, Opolfkie kxiążę/ Boleflaw fin Depolda grabie Morawfkiego *MiechGlab* 9, 34, [89]; *LibLeg* 10/155; było též rycerftwo krolá Anektanabá vftáwione ná ftraży gránic Perskich *HistAl* Av; Potym poruľzywśy záftęp przyiechał do niektorego mieycá gdzie tám bárzo wiele dziwnéy gádziny było/ ktorzy mieli kopythá iákoby wieprze/ [...] ktoremi rycerftwo Alexandrowe porázáli *HistAl* M2v, A, B4v, C8v, D2, E5v [2 r.] (18); *Diar* 20, 21, 71, 84, 88; *LubPs* ff4v; *KrowObr* 101v; [*Achiorze*] tám ná teⁿ čás miećz rycerftwá mego przeydzie przez boki twoie/ á przebithy pádniefz miedzy ránnemi ludu Ifráelfkiego *Leop Judith* 6/4, *2.Reg* 11/25, 24/2; Wyzwalamy kmiećie Rycerftwá náłzého od wśzelákich podatkw *UstPraw* G2; *LeszczRzecz* A5; *RejZwierz* 29; Tedy Symon [...] wiele fwych pieniędzy náložyl/ rycerftwo narodu fwego zbroiá opátrzył/ y plácił im flúžbę. *BibRadz 1.Mach* 14/32; Ale Iudaľzowo rycerftwo/ wzywáiac możnego Páná swiátá tego/ [...] wnet gwałtownie á frodze dobywáło murow. *BibRadz 2.Mach* 12/15, *Ios* 6/2, *2.Par* 32/3, *1.Mach* 4/20, *2.Mach* 12/14; A Szláchtá co iest innego/ iedno Rycerftwo Krolá Polfkiego *OrzRozm* M3v, C4v, L2v, M4, N3v, R3v, R4, V2v; [*rzekł prorok do Achaba:*] nie boy fię/ da Bog nieprzyiaciele w ręce twoie á porázifz ie [...]. Rzekł Acháb/ á przez kogo? Rzekł Prorok/ przez Rycerftwo kłiążąt kráin they zyemie/ (bo Acháb nie miał ludu gotowego.) *BielKron* 85v; dziwowáli lie mu [*Skanderbegowi*] potym iego rycerftwo iż ták ná ten čás fobie źle począł bez rozmyflú pľocho *BielKron* 250; A ták proľzę moje namilfze rycerftwo/ bierzćie ná fię zbroię z ochotą/ nieprzyiacielowi [!] zá Bożá pomocą odeprzemy. *BielKron* 255v, 72v, 99v, 147v, 215, 227 (25); y tego ma zaczný y w tych rzeczach biegly fprawca woľkiá [!] pilno przeľstrzegáć/ yžeby iego rycerftwo nigdy od woienich czwiczęń nie odstępowáło *KwiatKsiąż* O3v; *OrzQuin* R4 [2 r.]; Bo y Hetman w káždey Rycerfkiey fprawie gdy ochotną chuć á wdzięczną poľtawę Rycerftwu fweemu okaże/ iuż ie též ochotnieyľze czyni *RejZwierz* 96v, 19v, 49v, 93, 135, 149v; *BielSpr* 47; Támże dniá onego porázeni fá z rycerftwá

Báchidełowego/ tyfiąc mężow *BudBib* 1.*Mach* 9/49, *Ps* 135/15, *Ier* 46/2, 52/4, 8, I 424a *marg* (12); *SkarŻyw* 357, 559; *StryjKron* 170 [2 r.], 190, 225, 235, 260 (15); *PudłFr* 43; *ActReg* 57; *OrzJan* 111; Dla tego zdało sie zá rzecz ípráwiedliwą nam y náłżému Rycérztwu: áby gdy mátká vmrze/ fynowie nie mogli sie od oycá vpominác dóbr y dziedzictwá w téy części/ która po mátcie ná nie ípádnie/ dotąd/ áżby drugá żonę poiął. *SarnStat* 588 [*idem*] 630, 781, 1064, 1081, 1193; *PowodPr* 20, 59, 82; *SkarKaz*)(2,)(2v; Káždy sie kto chce dowie y w Horwáckiey ziemi/ íákom służył száblá swá z ludźmi Rycerfkimi. Kędym máło nie wśyftkie zamki pográniczne/ Zieždziel [!] máiac Rycerstwo wláfne vftáwiczne. *CzahTr* B4v.

rycerstwo skąd (8): Czwartý huph rządził sam kxiád [!] Henrik/ w kthorem było rycersthwo z Słáka y z Wielki Polfkiey *MiechGlab* 10, 10; Stey przyczyny Kázimierz wypráwił do Wálách rycerstwo s tych ziem/ s Krákówkiey/ Sędomierkiey/ Lublińskiey/ y z Ruśi/ Stefaná ná Woiewodstwo íádzác *BielKron* 375; Thegoż roku Krol Kázimierz po smierci Boleślává kfiáżęciá Płockiego [...] w wiązał sie w Płocká ziemię według práwá/ gdzie mu z obu powiátu Rycerstwo przyięę czyniło/ y on im też. *BielKron* 395, 366v, 369, 399 [2 r.].

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy geograficznej [w tym: rycerstwo + przymiotnik (57), przymiotnik + rycerstwo (7)] (64): Pierwśze kxiáżę było Mściflaw Romanowicz z flachtá Kijowfká. Drugi Mściflaw Mściflawowicz z rycersthwem Haliczkiem. *MiechGlab* 3, 7, 10; *BibRadz* 3.*Reg* 2/32; *Electia*, to íest/ wybránie Człowieká ná Krolestwo/ prawdá iz ono íesth przy Rycersthwie Polkim. *OrzRozm* B4, B4; Zygmunt Krol niemiefzkáiac/ zebrał ludzi służebych piefzych y íeznych zá pieniádze/ ták s Czech/ Moráwy/ Słáská íáko s Polski. Knim też pošłá Litewfkie Rycerstwo z Hethmánem ich y s ítrzelbá. *BielKron* 417, 244v, 265v, 266, 288, 333 (23); równościá POLák wśyftkié íné Królestwá prześiágł: niemáłz w Polśce Kniáziów/ Grofów/ áni Kśiáżąt żadnych: tym íednym słowem SZLACHTA/ wśyftek Národ y Gmin Polfkiego Rycérsthwá sýe zámyka. *OrzQuin* Q3, F4, S2v, S3v [2 r.]; *BielSpr* b2; Tę [*Helenę*] w jej domu nalázła, a ona wiązáła Oponę, w ktorej bitwy spolne wyrażála Trojánskiego rycerstwa z Greki walecznemi *KochMon* 23; Nowogrodzanie [...] Xiáżę swoie íaroslává [...] y pieniádzmi ná żołnierze Waragi/ y ofobliwie swoim Rycersthwem Rufkim rátowáli *StryjKron* 170, 180, 190, 235, 240, 360 (16); *Paprup* A2, B4; Bo ten [*Sylla*] wielkość Rycersthwá Rzymfskiego dáł pozábijác *Phil* O; *OrzJan* 3, 5, 16, 17, 111; Ktore to Exceptie/ ták íáko wysłzey opisáne íá: My przerzeczony Król/ zá vsíłowániém Rycérsthwá Mázoweckiego przez Pośly ku nam z íázdú Wárfzáwfskiego pošłáne wydáciefmy im rokzáli. *SarnStat* 1178; Leć ferce me przenika žal ciebie Egierfskie/ Rycerstwo ípráwne mężne zwierciádło Węgierfskie. *CzahTr* G4v, B4v, G4v.

W połączeniach szeregowych (51): My, Miłościwi Panowie do tego czasu tak widzimy, że nasza RP taka, jaka jest, jest z tych trzech stanow złożona, z Krola JM z Rad a z rycerstwa koronnego *DiarDop* 116; *OrzList* e3; Przeciw kthorym [*Tatarom*] náłzy wypráwili sie/ Mikołay Firley Hetman y s fynem/ [...] Andrzey Borátyńfski/ z inymi Pány y z Rycersthwem służebynym/ y s Sláchtá okolicznie zebrańá *BielKron* 417v; Láta od národzenia Páná Kryśtufá. 1530. ZYgmunt wthory Auguśtus [...] ná krolestwo Polfskie był pomázan y koronowan/ [...] z rádościá pošpolithego ludu Polfskiego/ przy kfiáżętoch [...] y przy inych Biskupiech/ Pániach/ y wśzey Rádzye korony Polfskiey/ tákież w przytomności Rycersthwá ínfzego *BielKron* 421v, 391, 409v, 417v, 420; *SkarŻyw* 357; íáfnie

Wielmożnym Xiążętom/ Panom/ Senatorom/ y wżyfłkiemu wobecz sławnie dzielnemu Rycerſtwu/ á prawdziwym Oyczyżny Oyczycom Koronnym [...]/ Maciey Ofoſteuicius Striykowlki Canonik Zmodźki z winſzowaním wżelkiego w łafce Bożey Błogoſławieńſtwa *StryjKron* A, 772; Czým pilniey proſzę y vpominam/ ábyſcie przy tym mocno łtali/ co wam o Bogu y o wierze chrzeſcijánſkiej podáli ſwięći oni łtárſzy wálzy [...]/ co potwirdźili y trzymáli Krolowie y Kfiążętá wálzy [...]: co Biłkupi porządnie nam dáni/ co Rádá Koronna/ co po wietłzey częſci Rycerſtwo/ co wżyfłko iákmiarz połpolłtwo *ReszPrz* 107; *OrzJan* 100; Zá ktorym połſępkem [tj. *dzięki pozostawieniu kilkunastu pustych kart do zapisywania poprawek*] tá rzecz ná Seym przyſłzy będzie mogła byđz łnádnie odnieſioná/ y [...] pod rozłádek Krolá Iego M. Senatu/ Pánow Poſłow/ y wżego Rycerſtwá podána *SarnStat* *8v; MY pánowie Duchowni y Swietcy/ Przełoženi/ Grábiowie/ Rycerſtwo/ Szłáchtá/ Miáłtá/ y wżyfłká *Communitas* królełtwá Polfkiégo/ [...] oznáymuiemy [...]: Iż [...] *SarnStat* 219, 8, 64, 65, 114, 136 (33); *GrabPospR* K4v; *SkarKaz*)(2,)(2v, 122b; Rodźi wam tá mátká [tj. *ojczyzna*] mężne y mądre y łzczęſliwe hetmány/ mocne y nieułtráżone rycerſtwo/ y lud táki/ ná ktory łię nieprzyiaciele ogládáią. *SkarKazSej* 667a.

W charakterystycznych połączeniach: rycerstwo biegłe, chętliwe, cne, cnotliwe (2), ćwiczone, doſwiadczone, dzielne (2), mężne (5), mocne (2), naczelniejsze, nieustraszone, opatrne, pielgrzymſkie, poczciwe, [komu] poruczone, poſtronne, przebrane, sławne (5), sprawne, ſłachetne (3), uczciwe, ustawiczne, ustawione na straży, zacne (5), dobrze zaſłużone, zebrane, zesłte, zgromadzone, znaczne, zuchwałe; rycerstwo litewſkie (10), polſkie (32), ruſkie (3), rzymskie (4), zmodźkie; rycerstwo krain, krajow, krola (4), kroleſtwa (6), książąt (księcia) (2), księſtwa, obojga narodu, powiatow(-u) (z powiatu) (4), wojewodztw, ziem(ie) (z ziem) (15); dzielnoſci rycerſtwa, miecz, mocnoſć, poczty, popis, poſłowie, prywata, ſława, ſłużebnicy, ſprawa, ſtan, ſmiałoſć, wyſtępk, zelżywoſć, (po-, ze)zwolenie (9); obrany (wybran) od rycerſtwa (4), poruczony (poruczeńſtwo) (2), poſłany (poſłańcy) (3), wypędzon, wyprawieni, zabit; w(e)zwać rycerſtwa (5), (przy)wziąć (z ſobą) (3); rycerſtwu (na-, roz)da(wa)ć (9), dufać, (przy-, roz-, za)kazać (10), płacić (zapłata) (2); budzić ku walce rycerſtwo, dać pozabijać, (u)darować (4), mieć pod poſłuſzeńſtwem, obciżyć [czym], obesłać (7), obrać (wybierać) (2), opatrzyć [czym], pojmać, polecieć (zlecać) [komu] (2), porażać, poſilać, poſłać, potwierdzić, przestraszyć, rozłožyc [po czym], ruſzyć, ſromocić (2), łłumić, upominać (2), wezwać, wſławiać, wspomagać, wygnać, zbić, zebrać (2), zniewolić; na rycerſtwo [kogo] uſtawić, wyprawować, ſjem zložyc (połožyc) (4); poſłać po rycerſtwo; rycerſtwem opatrzyć, osadzić (2), ratować; nad rycerſtwem [kogo] przełožyc (2); (przy)ciągnąć z rycerſtwem (5), potkać ſię, wjechać (zjechać ſię) (2), bitwy wygrać, wyprawieć ſię; rycerſtwo przysięę czyniło, dobywało murow (2), krola obiera, odciągnęło, pierchnęło, pobiegło, pobili [kogo], powstało [przeciw komu], przybyło, przyjechało (wyjechało(-li)), wyjeżdżało, zjeżdżało(-li) ſię, zjechali ſię, ma ſię zjeżdżać (10), radziło [komu], rzuciło(-li) ſię [na kogo] (3), gry ſprawiało, wojnę ſię zabawi, [kogo] zabić chciało, zbrali ſię, łup zbrali; poległo wiele rycerſtwa (2).

Wyrażenia: »rycerstwo jezдне« (1): ROku 1289. woylko Litewłkie w ołmi tyfięcy rycerſtwá iezдне⁸⁹ do zięmie Sambiyłkiej w Prufiech wtárgnęło *StryjKron* 370.

»rycerstwo koronne, Korony (Polskiej), ſtanow, ſynow koronnych« = *nobilitas Regni JanStat* (15:9:1:1): *ConPiotr* 30; My będąc poſłańcy od rycerſtwa Korony tej, [...] znamy powinnoſć

swą przestrzegać swobod koronnych *Diar* 88, 24, 25, 60, 61, 82; *DiarDop* 116; *Látá* 1503. Przyechawłszy Krol Alexándér z Lithwy/ łożył Syem wálny w Lublinie ná dzyeń S. Symoná Iudy ná Rycerftwo korony Polkíey *BielKron* 401v, 374, 423v, 424v; *Paprpán* Cc4; Potym Krol Kázimirz Roku 1489. wlyfzawłszy iż Tátarowie [...] Podolkie ziemie frego woiowáli/ wypráwił przeciw im Ianá Albrichtá Syná swoiego z przebránym Rycerftwem koronnym *StryjKron* 662, 667, 772; Gdy przed dwiemádziefy lat [...] zá zgodnym zwoleniem Rád náfzych [...] y infzého Rycerftwá ftanów koronnych [*et totius Nobilitatis, aliorumque statuum Regni JanPrzyw* 53] ná królestwo Polkíe obráni y koronowani ieftefmy: [...] *SarnStat* 11, 15, 40, 131, 132; Podałem też Krolowi Ie⁸⁰ M. Pánu náfzemu/ iákoby záłożywłszy Rycerftwo Synow Koronnych ná Podolu/ mógł boiu Polkiego pomnożyć *GrabPospR* Lv, K4v; to fie zda rzecz bydz póspolitego obwárowania godna/ áby przednia młódz Rycerftwá Koronnego/ niewważnym fzáfunkiem/ y lámá siebie/ y dobr/ y Fámilíey fwey/ z niemáłą fzkodá R.P. nie záwodziłá y nie gubiá. *PowodPr* 58, 36; *CzahTr* G2v.

»książę, hetman rycerstwa; hetman nad rycerstwem« = *princeps militiae HistAl, PolAnt; dux a. princeps militum, princeps exercitus Vulg* (6:2;3): Tegoż czáfu niekory mąż bárzo mocny/ kthoremu imię Amontá kfiążę rycerftwá Dariufowego pod Arabiá/ z ręká nieprzyacielská woyskiem leżał. *HistAl* C8v, E2v, E5v, F, F2; Tedy rzekł Krol do Ioábá Hetmaná rycerftwá fwego: Obiedz wlyfytkie pokolenia Ifráelkie [...]/ á policz wlyfthek lud *Leop* 2.Reg 24/2, *Gen* 26/26, 2.Reg 24/4, 4.Reg 25/26; *BibRadz* 3.Reg 2/32; Ten potym Tytus Lárgius wybrał Hetmáná nád Rycerftwem Káfyulá *BielKron* 106v.

»piesze rycerstwo« (1): A potym á zwáfzcza v Rzimian/ málo bywálo konnych/ á wáfakofz síla á moc woiská iákmiarz wlyfytka ná piefzym Rycerftwie należała. *KwiatKsiąz* O2v.

»rycerstwo pospolite« [*szyk* 1:1] (2): *BielKron* 266; [*Epaminondas, ksiązę Teb*] Vczynił kazánie iáwne Kycyrftwu [!] póspolitemu/ opowiadáiąc pófelstwo od Lácedemonow *BielSpr* 40.

»rycerstwo przedniejsze« [*szyk* 1:1] (2): Bacząc Máchomet ftrwozenie swoich poddánych/ [...] wezwawłszy przednieyfze rycerftwo kłobie vczynił do nich rzecz w ty fłowá. [...] *BielKron* 254v, 257.

»rycerstwo słuźebne« [*szyk* 1:1] (2): Słuźebne Rycerftwo było rozłożone po wsiach ná przyftawftwá iáko iefth obyczáy *BielKron* 422v, 417v.

»rycerstwo zbrojne« = *armati HistAl; armata militia JanStat* [*szyk* 2:2] (4): ále Maleager będąc męźny w mocności rycerftwá zbroynego wlyfytki ftrwoze onego bydlá zboiował. *HistAl* B8, C4; *LubPs* ff4v; IZ w zbroynym Rycerftwie zacność/ y obroná wlyfytkiego Królestwá należy: przetóz powinien iefť każdy Rycerzki człowiek wedle wielkości máiętności fwych y dochodów Rzeczypóspolitéy z pewná liczbá zbroynych ludzi służyć *SarnStat* 126.

Szeregi: »rycerstwo i bojarowie« (1): [*Olgierd dał się do przymierza nakłonić*] wáfakże pod tymi kondiciámi/ áby mu wolno było do Zamku Mořkiewkiego z częścią Rycerftwá Litewkiego y z Boiárámi przednieyfzymi zbrojno wiechác *StryjKron* 421.

»(panowie) dworzanie i rycerstwo; dworz z rycerstwem« (2;2): *KromRozm* I B; Byli też poborce ini nád káżdym tribufem [...]/ ktorzy opatrzáli czynfzem y żywnościá wlyftek dworz z Rycerftwem krolewski. *BielKron* 74v; Leřtko czárny [...] ciągnął [!] do Sędomierkíey ziemie z dworzány y z rycerftwem z Krakowřkíey ziemie. *BielKron* 365, 74. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»tak rycerstwo jako i hetmani« (1): POtym kiedy [posłowie] odefzli/ [Agis, król lacedemoński] mowił s śwemi pány/ Ták ze wżyftkim Rycerftwem/ iáko y z Hetmány. *RejZwierz* 38v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»książęta i rycerstwo; książęta z rycerstwem« = *principes et potentes PolAnt* (5;1): *BibRadz* 2.Par 32/3; Neftor iáko Itárfzy brát iefzcze w nocy obeftł kłiążętá y rycerftwo *BielKron* 58v, 244, 254; Poimáni też byli wten czás Mfcisław Włodimirowic/ y Rołcisław Xiążętá z fwoim Rycerftwem *StryjKron* 235, 260. [Ponadto w połączeniach szeregowych 13 r.]

»rycerstwo i lud (pospolity a. służebny) (a. ludzie)« = *populus et bellatores Vulg* [szyk 3:3] (6): *MiechGlab* 10; *Leop* 2.Reg 16/6; Szedł Herod á połzeptał Klaudyufowi áby Cefárzem był/ gdyż my wżyfcy Rycerftwo y lud póspolity przyzwalamy. *BielKron* 141, 141; To Miáfto y Zamek Kijowfki/ w ktorym fie było bárzo wielkie mnoftwo ludzi y rycerftwá Iarosławowego závárfło/ Bolesław Krol z Swantopelkiem obległ *StryjKron* 170, 411. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»rycerstwo i mieszczanie« = *milites, cives JanStat* [szyk 1:1] (2): *BielKron* 249; chcemy áby ná cztérzéch tylko mieyfcách ziem przerzeczonych/ to ieft/ w Toruniu/ w Elbiágu/ w Gdańfku/ y Konigsbergu [...] [moneta] była bitá/ zá nakładem Rycérztwá y miefczan ziem przerzeczonych *SarnStat* 1119. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

»obywatele i rycerstwo« (2): Dla tego wżyfcy obywátele/ y Rycérztwo [*Regnicolae et Nobiles JanStat* 564] króleftwá nálfzého/ którzy bráćią/ álbo powinowáté fwé zábiiáią/ w oyczyfté dobrá nie mogą wftępować *SarnStat* 595 [idem] 609. [Ponadto w połączeniach szeregowych 8 r.]

»(i, tak) panowie i (albo, jako, ani, takież) rycerstwo; panowie z rycerstwem« = *principes, milites JanStat* [szyk 28:1] (28;1): Obyczáj sądow taki by miał być. Inprimis obrać osoby, co by sądzili tak z panow jako z rycerstwa w Wielkiej Polscze dziesięć, w Małej Polscze dziesięć. *Diar* 92; *KrowObr* 101v; [panowie wielkopolscy] chćieli mieć zá krolá á páná fwego Henryká Kłiążę Głogowfkie [...]. Ale inni pánowie z rycerftwem [...] Lokietká dawno wybránego ná Kroleftwo potwierdzili *BielKron* 369; Láthá 1509. Przyiechawfzy Krol Zygmunth z Mołkwy y z Litwy do Polfki/ złożył fyem w Piotrkowie ná Pány y Rycerftwo Polfkie *BielKron* 406v, 311, 366v, 374, 379v, 383v (15); *BielSpr* 43v; [św. Wilhelm] Młodzieńcem będąc wżyćiek fię ná żołnierftwo vdał: [...] widząc pánowie y rycerftwo ziemie oney/ dowćip iego woienny y męftwo [...] wzięli go ná Groffoftwo *SkarŻyw* 164; Przyiechał tedy on chytry Pan Ruski Rádny do Iaropołká/ mowiąc/ nie vfay Pánom fwym rádny/ áni Rycerftwu fwoiemu/ ábowiem cię chcą wydác *StryjKron* 190, 472, 667, 707, 772, 782, 787 [2 r.]; wftáwiamy/ áby ci którzy po drógách do pánów fwych iezdzą/ álbo téz fwé włáfné fprawy fprawuią/ bądź pánowie álbo Rycérztwo/ [...] áby łobie potrzeb álbo konióm we wfiách/ w kárczmiéch/ álbo ná mieyfcách ofobnych nie bráli *SarnStat* 509 [idem] 705. [Ponadto w połączeniach szeregowych 34 r.]

»posłowie i rycerstwo« (1): A wżákóz dogadzáiąc prósbóm Polów y Rycérftwá korony nálfzey [*Nunciorum et Nobilitatis Regni nostri JanStat* 305]/ będziemy dáwác o tych rzeczach lífty nálfzé [...]/ któremi oné [urzędniki] będziemy vpominác/ áby vrzędóm fwym dofyć czynili. *SarnStat* 40. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»rada i rycerstwo; rycerstwo z radą« (1;2): połáli [Turcy] do Skánderbegá/ áby im dopuścił przefpiecznie wyiechác z ziemie/ [...] obeftł rádę fwoię y rycerftwo przednieyfe Skánderbeg/ co

ma łtym czynić pytał ich *BielKron* 257; Cóż ty zowiełz Rzeczpołpolitą? (-) Rycérstwo Polłkie/ z Rádą Koronną. *OrzQuin* S2v, S2v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.]

»(tak) (panowie) rady (a. rada) i (jako, także i) rycerstwo; panowie rada i z rycerstwem« (10;1): [*nigdzie*] Nienaydziefz też tego aby Krol wftawiać czego niemogł/ bes zwolena Rad y Rycerstwá łwego. *OrzRozm* L2v; *WierKróc* Bv; Tákżeście tego [*króla Zygmunta Augusta*] W.M. wzyficy doználi/ żeć pychy żadney w nim niebyło [...]. Ták z mlodu gdy był chowan a Rády korone y Rycerstwá wzyfıtko to baczyli *BiałKaz* 14; *StryjKron* 672; *ActReg* 42; Aby żaden ná té pláce gdzie łie Woiewódtwá do namiotów łwych zieżdzáią/ y tám gdzie łie Ich M. pánowie Rádá y z Rycérstwem wzyfıtkim do Rády zieżdzáią/ żadną zbroią/ żadną łtrzelbą/ áni ze włzeláką bronią [...] przyećhác wazyć łie nie śmiał *SarnStat* 15, 15, 16, 17 [2 r.], 58. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 14 r.]

»(nie tylko) senatorowie i (ale też i) rycerstwo« (2): *BiałKaz* K2; A Corona podiąwszy się czynic obronę przeciw nieprzyaciołom temu Panstwu przyległym [...] nawet dla Stanowienia Pokoiu. trzech Senatorow y kilku z Rycerstwa na granice wysłac. niechcieli. *ActReg* 40. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»rycerstwo i setnicy« (1): Siodmego roku posłal/ łobie Ioiáda kápłán/ po Rycerłthwo y Sethniki [*centuriones et milites*]/ [...] y wczynił łnimi łmowę *Leop* 4.Reg 11/4.

»(panowie) szlachta (a. szlachcicy) i (a, albo) rycerstwo« = *nobiles et (aut) milites Miech*, *JanStat* [szyk 8:3] (11): *MetrKor* 37/2; *MiechGlab* 7; Y wy pánowye łłachtá y rycerstwo/ iż pokoy/ ázálcye łye pługow/ gołpodárłtwá y kupyectwá nye yęli/ zbroye ponyechawłły? *KromRozm* I Lv; Ná drugi rok/ tho łeł 1520. rułzono Slachtę y Rycerstwo Polłkie połpolitą wypráwą *BielKron* 418, 349v; Piotr Pan z Rozenberku/ y Herman Wuy łego/ z wielkością Sláchćicow y Rycerstwá [...] przyciągnęli do Prus *StryjKron* 320, 617, 787; Těž wftawiamy/ iż gdy który z Rycérłtwá álbo złłláchty vmrze/ máiąc łyny ábo dżiówki: tedy dżiówki przez brácią zá máž máią bydż dáné *SarnStat* 635, 881, 1141. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 27 r.]

»wojsko i rycerstwo« (1): Surinłzs niefortunny oćiec/ ten grob łpráwił ná cześć bogow obrońcow/ y vmárłych/ y ná wieczną pámiątkę woýłká y rycerstwá wzyfıtkiego Rzymłkie⁸⁰. *BielKron* 288. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»żołnierze i rycerstwo« (1): A Witołd wzywáiąc zwycięłtwá/ máło co wyłchnąwłzy poki łupy z pobitych żołnierze/ y rycerstwo łego zebráli/ á łwoich pochowáli/ ciągnął zá nim [*za Korybutem*] do Nowogrodká Siewierłkiego *StryjKron* 497.

Jako ostatni człón we współrzędnyłm połączeniu dwu- lub wielocłzonowym: »i wszytko (a. in(sz)e) rycerstwo (a. i wiele łnego rycerstwa, a. i łnych wiele z rycerstwa)« (11): Tedy Pan rzekł do Iozuego/ Obácż żećiem dał w ręce twoie Ierycho y z krolem łego/ y ze wzyfıtkim rycerstwem łego. *BibRadz* *Ios* 6/2, 2.Reg 20/7; Byli w tey łławney bitwie ći pánowie Polłcy [...] Piotr y łtániłław Kmitowie/ Stániłław Łánckoruńłki/ Ian Swirczowłki/ Ian y Mikołáy Pileccy Ian Szrám s Tarnowá/ y wiele łnego Rycerstwá Polłkie⁸⁰. *BielKron* 409v, 192v; *BudBib* *Ier* 52/4, *Ez* 38/3; *SkarŻyw* 559; Prowádzili potym do Wilná ćiáło łego [*Gedymina*] Synowie y wzyfıtko Rycerstwo *StryjKron* 411; Słtáło łie to w Krákwie [...] Roku Pánłkiego 1433. Przy czym byli [...] Piotr z Piełkowéy łkály Woiewodá Krákwłski/ Ian

Głowacz z Olefznice Márzfałek królestwá náfzého: y innych wiele z Rycérztwá nam miłych. *SarnStat* 899, 11, 896.

Przen (17) : Oto wdzyęcżne dzyedzictwo Páná ták możnego/ Synowye ludzcy co fą tu kochánim yego [...]. Błogośławyonyfz to człek co fie bawi imi/ [...] Záprawdę tháki nigdy nye może być zhánbyon/ Choćby od nyeprzyyacyoł ze wśład był ogárnyon. Owślfem yełfcze gdy łtánye w thákyey fpołeczności/ Może rzec fprzećiwnikom w fwoyey bełpyeczności/ Iż ya gdy mam zacnego rycerftwá ták wyeł/ Mogę zá włafny dzyał wzyąc bogáctwá ich śmyele. *LubPs* cc6; [Ale patrz iák to trefna Miniłter był przy wśzytkim/ iáko ieden łtám tego Rycerftwá/ á przećię iefł ták źimny y ćierpki/ że niechce pokázác przećiwko Iezuićie *falsi crimen*, choć wie/ á drugiemu to chowa. *ŚmigłŁup Av*].

Zwrot: »rycerstwo pasować« (1): iż pan bog wśzechmogący temu młodemu krolowi nowo národzonemu á miłemu łynowi fwemu/ ty młode dworzány á to młode rycerłthwo [tj. *zamordowane niewiniątka*]/ iemu ku czći fpráwić á práwie páłowác raczył *RejPos* 26.

Szereg: »dworzanie a rycerstwo« (1): *RejPos* 26 cf *Zwrot*.

a) O aniołach (7) : Teéz dzis [jest] święto wślytkiego dworu krolestwa niebiełkiego ij rycerftwa anielfkiego *OpecŻyw* 9v.

rycerstwo czyje (1): Błogosławćie Páná wśzyfcy/ Aniołowie iego święći/ [...] chwałćiefz wśzyfcy bełpiecznie/ ktorzyśćie w Krolestwie/ Krolá tego wielkiego/ nád krolmi wyłżzego/ y wy rycerftwo iego/ chwałćie hetmáná fwoiego. *ArtKanc* Q20v.

Wyrażenia: »rycerstwo dworu, krolestwa niebieskiego« (1:1): [słyszeliśmy] iáká rádość á iáká pociechá sťálá fie iefłth wśzytkiemu fwiátu/ z národzenia á s przyfcia tego náfzého ták wdzyęcżnego gofcía: kthorey rádości wśzytko niebo/ wśzytká zyemiá byłá nápełnioná. Co tho ná ten czás iáwnie okázowáli oni dworzanie á ono rycerftwo dworu niebiełkiego *RejPos* 18, 19v.

»(wszytko) rycerstwo niebieskie« = *omnis exercitus caeli PolAnt* (3): Widziałem Páná łiedzącego ná łtolicy iego/ y wśzytko rycerftwo niebiełkie łtojące około niego *BibRadz* 3.Reg 22/19; *RejAp* 172; *RejPos* 18.

Szereg: »dworzanie a rycerstwo« (2): Bo pátrzay co fie wnet nád tym dzieciątkiem zyáwiło/ że oni dworzanie á ono rycerftwo krolestwá niebiełkiego/ Anyeli święći/ wneth przybiegli ná pośługe iemu *RejPos* 19v, 18.

b) O wiernych chrześcijanach (3) : Ale iż rozliczne fpráwy bywáią w káżdym boiu y rozliczne Rycerłthwo/ łłuchay tu z ofobná iákie przywileie/ á iákie obietnice tu káżdemu wiernemu fwemu/ wedle łtanu káżdego/ [Pan] obiecowác á pieczętowác mocno raczy. *RejPos* 263v, A4.

W połączeniu szeregowym (1): *RejPos* 263v cf *Zwrot*.

Zwrot: »pasować rycerstwo« (1): Słifzelichmy [...] iáko [Pan] hoynemi dáry á vpominki/ w nieomylnych obietnicach fwoich/ raczy obdárowác á páłowác tho wierne Rycerftwo fwoie/ á thy wdzyęcżne bráćifzki á przyiaciele fwoie/ [...] kthorzy w łtáteczności wiáry fwoiey przebili fie przy nim [...] przez ty frogie niebełpieczeńftwá fwiátá thego *RejPos* 263v.

c) O gwiazdach (5) : *Leop Is* 34/4; [Śędźina (*marg*) alias okráfá (–) rycerftwá gwiazd [*Species caeli gloria stellarum Vulg Eccli* 43/10] *KsięgiEklez* N7v].

Wyrażenie: »(wszystko a. wsze) rycerstwo niebieskie« = (*omnis a. universa militia caeli(-orum)*)
Vulg (4): Y nábudował [Manasses] ołtarzow wlfemu rycerftwu niebiefkiemu (Gwiazdam/ Słońcu/ y Mieliącowi) *Leop* 4.*Reg* 21/5; Y vczynili cielcá w támte dni/ y ofiárowáli ofiarę bálwánowi [...]. A Bog odwocił fie/ y wydał ie áby flúżyli rycerftwu niebiefkiemu *Leop Act* 7/42, 4.*Reg* 21/3, *Is* 34/4.

a. *Rycerze zakonni, członkowie zakonu rycerskiego* (11) :

rycerstwo czyje [w tym: *pron poss* (3), *G pron* (1)] (4): I Rhodys Infulę [*papież*] im przydał/ którą potym Turek. 1523. księżycá Stytznia zá trzy Mieliące wziął: Tám ci Mnifzy Rycerze Rycerstwo fwoie vtráciłi. *KrowObr* 136; Téż wfyfki fzkody/ krzywdy/ nielubości [...] w ziemiách Prufkich álbo indzie vczynioné [...] y także przez Miłtrzá y Zakon y iego Rycerftwo w Pánftwách Królestwá náfzého będących: té máia bydz zá władzú ninieyfzych przywileiów/ z gruntu vfpokoioné/ zágáfzoné *SarnStat* 1078, 1095, 1114.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy geograficznej (1): [zobowiązujemy się, że] áni okrom wiadomości iego y Królów Polfkich/ á oni także okrom náfzého y Rad/ Komendorów/ Pręłatów/ y Rycerztwá náfzého Prufkiego ofobliwéy y iáfnéy rády/ [...] nie będziemy íprawowác/ vftáwiác/ y vmocniác iákich przymiérz *SarnStat* 1095.

W połączeniach szeregowych (9): á my Miłtrz/ potomkowie náfzy/ Komendorowie/ y Zakon/ Pręłáci/ Rycerztwo/ y poddáni náfzy w Pruśiéch o rzezonym Naiáfnieyfzym Ie⁸⁰ M. Królu Kázimiérzu y królestwie Polfkim/ zupełné vfánié y przełpieczeniéftwo/ [...] ábyfmy dzierzeli y mieli *SarnStat* 1093; Którému Pánu Kázimiérzowi/ y iego potomkom/ y Królestwu Polfkiému/ nas/ náfzé potomki/ Komendory/ Pręłaty/ Rycerztwo/ Wáfáfy/ Pány/ y Ziemie wfyfki náfzé/ które teraz dzierzemy/ ná wieki przyłączamy *SarnStat* 1094, 1078, 1081, 1093 [2 r.], 1094, 1095, 1114.

Zestawienie: »rycerstwo rodyjańskie« = *joannici* (1): Ten [*Ludowikus, brat królewski, w Portugalii*] ieft nawyżfłfym Hetmánem Rycerftwá á zakonu Rodyáńfkiego támże záložonego. *BielKron* 279v.

Szereg: »rycerstwo a zakon« (1): *BielKron* 279v cf *Zestawienie*.

2. *Godność rycerza, szlachectwo, przynależność do stanu rycerskiego* (8) : A ták ma być vftáwioná rozność miedzy rycerzem/ á miedzy śláhcicem: á niema być tytuł rycerftwá [*nobilium titulus*] przywáfzczán tym/ ktorzi go nigdy niezásłużyli. *ModrzBaz* 76v.

Zwrot: »na rycerstwo pas(ow)ac, pasowany (a. pasan)« (4:2): *BielŻyw* 113; *BielKron* 325, 414v; A Gwido iego niechciał przedác/ ále mocą onego kámieniá wiele dobrego nábył/ także potym ná rycerftwo był pałan. *HistRzym* 68; Názáiutrz [*Henryk Walezjusz*] był prowadzon ná rynek Krákwofki/ Wprzod kleynoty Koronne nioł vff Senatorfki. W Ratułzu vbran/ wftąpił ná Máyełtat potym/ Od Mielzczán przylięgę wziął/ y dar srebrny z złotym. Támże też ná Rycerftwo kilko ich páłfował *StryjWjaz* C3v, C3v; [*PaprHerby* 101].

Przen: *O Maryi* (1) :

Wyrażenie: »w rycerstwo pasana« (1): Rozmyślmyfz tedy yako marya yeft fzwýgá fczáfna chwalebna ktora tak uyelkymy dary yeft pouyfłona a yako yeft uyfoka kroloua ktora takymy kleynoty yeft wrycerfthwo pałana *PatKaz III* 97v.

3. *Rzemiosło rycerskie, sztuka wojenna; res militaris* *Modrz* (7) : *BielKron* 320v; Ma być tedy od lámege niemowlełstwa ciało ku rycerftwu ézwicżono: y vmysł ku éierpliwości przizwyczaiany

KwiatKsiąż M2, Mv, O3; iż ón Césarz wtóry w liczbie/ OCTAuius AVguštus, niczym innym iye niebáwił/ iedno Rycérftwem/ którym iye báwiąc wielkie zwycięstwa otrzymawał *SienLekAndr* a2; *MycPrz* II C2; OWízem iesli w káżdey rzeczy/ tedy to pewna/ że nawięcey w rycerftwie trzebá biegłości. *ModrzBaz* 109v; [Iego [hetmana Tarnowskiego] wyłokie Ryczyrftwo/ ku they dołzkonałoczi przez rozmaith woyny przyšlo *OrzKsiąż* F3v].

4. *Slużba wojskowa, obowiazek żołnierski, wojaczka, wojowanie; militia HistAl, Vulg, Modrz (20) : PatKaz III 150; [starzy rycerze odpowiedzieli Aleksandrowi:]* przez wiele czałow fluzyliłmy Filipowi/ iuz nam siła y moc wftała/ żebyłmy mieli zbroię znofić y wćiski woienne/ [...] dla thego ieslić sie podoba/ wybierz łobie mlóde/ a od rycerftwa/ ktorełmy do tego czału íprawowali/ niechay będziem wolni. *HistAl* B5; *GliczKsiąż* K8v; Zaden ktory walczy nie wikle się ípráwami żywota/ áby się temu podobał ktory go obrał ná rycerftwo [ut deligenti milites placeat]. *BibRadz* 2.Tim 2/4; y náleżli przez czyńł być ná ten czás ludzi w Rzymie 84000. Przebrákowawłzy ie/ [Serwius] obrocił niektore godnieyfe ná ípráwy/ niektore do roley/ niektore ná rzemiołá/ niektore ná rycerftwo. *BielKron* 103, 431v; *ModrzBaz* 61; A tym którzy dobrowolnie nie mogá przybydź álbo ítánąc: Iáko kiedy kto ná naukę záiedzie, álbo po Rycérftwie ozdobyem do cudzey nátiiey, álbo sluzbá sie zábáwi: álbo ná pielgrzymftwo z nabożeńftwá sie vda [...]. Dáią mu téz Dilátiá *SarnStat* 1287.

Przen (12) : LubPs hh6; A ták ten náłz thu żywot iest rycerftwo trudne/ Záwždy z námi woiiuá złe myśli obłudne. Ktore iesli nie będą gwałtem przełomiony/ Bá pewnie nas zwoiiuá bez wżytkiey obrony. *RejWiz* 101v; Toć przykazanie zálecam tobie synu Tymoteufie/ według przedelłych w tobie prorocत्व/ ábyś boiował w nich dobre rycerftwo/ máiac wiaré/ y dobre sumnienie *Leop* 1.Tim 1/18; A což zá pożytek biorá ludzie z ponurzenia? [...] (–) Naprzod iáko vczniowie nowi do Miłtrzá nowego niebiełkiego przyftáią [...]. Potym ná nowe rycerftwo do nowego Hetmáná y Wodzá wiary przyftáią: áby pod nim ítátecznie z swiátem/ grzechem/ z Szátánem/ y z włálnym swoim cíálem woiiwáli *CzechRozm* 259v.

rycerstwo czyje [zawsze: pron poss] (4): Ale ty iedno moy miły Rycerzu Krześciáńłki [...] nic sie nie odnoś od íczyrych słow á od náuki swiętey Páná swego/ á zábawiaj sie swiętemi Kroynikámi iego. [...] Tám znaydzyelz wżytkę pociechę swoię/ zá ítáteczne á wierne Rycerftwo swoie *RejPos* A5v, A4, A5, A6; [Horęza rycerftwá náłzego/ nie łąc cíelefne: ále mocne Bogiem *Leop* *B2v (*Linde*)].

Wyrażenia: »krześcijskie rycerstwo« [*szyk* 2:1] (3): A Rycerftwo twoie Krześciáńłkie nie potrzebuye wyelkich trudności áni praczey/ iedno cíchości/ pokory/ pokoiu/ mierności/ ípráwiedliwości/ pobożnego á cnotliwego żywothá. *RejPos* A4, A5; *LatHar* 351.

»rycerstwo żywota« (1): [*w przypowieści o bogaczu i Łazarzu Chrystus naucza*] iż iuz kropiá potępienemu ná ięzyk pułzczona być nie może/ iesli łobie thu będąc w tym Rycerftwie żywota swego [...] łámi tego nie zyednamy. *RejPos* A5v.

Szeregi: »boj (a. [bojowanie]) a rycerstwo« [*szyk zmienny*] (2): Ale rozmyłliwłzy sie o iáki zakład bieżymy do tego krefu/ álbo iákie kleynoty łá nam wywiefzone/ mogli bychmy sie o tho pilnie ítárác/ ábychmy w thym boiu á w thym swiętym Rycerftwie ítale á mocnie íthali/ á nigdy nie wftawáli. *RejPos* A4, A5; [Czas żywotha człowieczego iest ricerftwo, a boiiwanje na thym ízwieczie [*Militia est vita hominis super terram Vulg Iob* 7/1] *ArgWykład* 41/77].

»wojna a rycerstwo« (1): zwyciężyć czártá/ zwyciężyć fwiáth/ zwyciężyć ciáło [...]. Wierz mi iż to nie ledá woyná á nie ledá to rycerstwo. *RejAp* 41.

5. Dzielność, męstwo, odwaga, waleczność (8) : *GliczKsiąz* F5; [D]áć też Pállás męstwo y Marłowe dáry/ Aby bronił Oyczyzny y Powfzechney wiary. [...] [Id]ąc torem cnot świętich/ przodków fwych prześlawnych Ktorzy íą znáczni męstwem/ y Rádą z lat dawnych. [Kt]orzy Krolom/ Oyczyznie/ Rzeczypołpolitey/ Doftáli fwym Rycerstwem sławy známienitey. *StryjWjaz* Av, Av; POLikráth był okrutnik vfał ízczeńciu wiele/ Szczęśliwšzego iuz nádeń nie máłz mowił śmieie. Powiem zlepšą fortuną ia chcełzi inšzego/ W rycerstwie w obyczáioch tego Wilkowškiego. *PapriPan* Aa; [*HistFort* K6; Druga rzecz: nauka sługam Bożym, jako by się mieli sprawować. A tu potrzeba, żeby każdy wejrzał w urząd swój i pracę etc., jako się człowiek strzeże złych rzeczy w przyczynach, jako też pokazuje cnoty święte, rycerstwo i stateczność, dawając z siebie przykład. *AktaSynod* IV 51; *PapriHerby* 539].

W połączeniu szeregowym (1): SeklKat A2v cf *Wyrażenie*.

Wyrażenie: »mężne rycerstwo« (1): Aczkolwyek przodkowie W.M. wielkimy cznotamy mężnim riczerstwem/ y ślachtetnimy vczinki dom fwoy wiśłoki y riczerfki rodzaj oślachczili [...]: daleko niemneyŹze [!] á niepodleyŹze W.M. pamiątki potomkom fwym pośłobie wiekuiŹte zo ftawy [!] *SeklKat* A2v.

Szereg: »cnoty i rycerstwo« (1): On [*Skarbek*] nic nieuŹtráŹony Piérścien z pálcá fwégo/ ZiáwŹy wrzucił do złotá skárbu Céfárškiégo. [...] Céfarz to ogládawŹy co Skárbek vczynił/ Habdánk [‘dzięki ci’] z fwymi íął mówić/ dzięki iemu czynił. Z tąđ mię Habdánkiem zową/ gdym w PolŹce godności/ Z Cnót y z RycerŹtwa doftał/ Szłácheckiéy wolności. *BialKat* d4v.

Przen: Męstwo duchowe (2) : ktoreś ty przedtem wielką mocą ku ftałości wiódl/ a terás iem ífcie piękne wiary a rycerŹtwa twoiego kleiny przynoiŹł *MurzHist* N3v; PogáńŹka ftara mądrość/ piŹała híŹtorie/ sławiąc ludzie wboiu mężne y w íprawách dzielne: [...] y czytác to ludziom młodym kazáli [...]. A my íáko zámilczeć możem wielkich w rycerŹtwie duchownym ludzi/ ktorzy dáleko lepšzego y korzyŹtnieyŹzego zwycięŹtwa doftáli/ y trudnieyŹszą woynę ízczeńliwie wygráwali? *SkarŹyw* A3v.

6. [Prawdopodobnie: Towarzystwo rycerzy, przebywanie wśród rycerzy: [Menelaos do Heleny:] O Niezbedna zła niewiáŹto Vdałas“ íie ná to niepoczefne rycerŹtvo. Pámiętay iż ftym gámratem bęđziesz pożywáła kwas“nych íábłek y zdrowias“ boday nie ftradála. *SqdParysa* D2.]

*** *Bez wystarczającego kontekstu (1) :* Militia, ZołnierŹtvo/ RycerŹtvo/ woyná. *Mącz* 221b.

Synonimy: **1.** ślachta, wojsko, zołnierŹtvo; **2.** ślachtetwo; **3.** zołnierŹtvo; **4.** boj, bojowanie, walczenie, walka, wojowanie, zołdowanie, zołnierska, zołnierŹtvo, zołnierzowanie; **5.** dzielność, męstwo, mężność, przewaźność, śmiałość, waleczność, zołnierŹtvo.